

POSUDEK VEDOUcí PRÁCE NA DIPLOMOVOU PRÁCI
SLOVESNÝ ČAS A VID V CITOVĚ AKTUALIZOVANÝCH VÝPOVĚDÍCH
vypracovanou Janou Ivakinovou

Předkládaná práce si klade za cíl postihnout nakolik je v rovině mluvnické stavby věty a modální stavby výpovědi provázána složka expresivně-emocionální s časem a videm, a rovněž vymežit ty lexikální, gramatické, kontextové, stylistické aj. prostředky, jež vedou k citové aktualizaci bezpříznakově užitého slovesného tvaru v širokém temporálně aspektuálním pojetí.

Těžiště práce spočívá v solidní materiálové základně (zhruba 250 excerpt), kde na konkrétních textech z ruské, převážně klasické literatury, se diplomantka snaží o postižení temporálně aspektuálních vztahů, vzájemného působení času a vidu a jejich kombinatoriky při vyjádření obrazné budoucnosti, minulosti a přítomnosti, jakožto i o prezentaci citového (hodnotícího) hlediska jednak samotného mluvčího (vypravěče), jednak recipienta.

Je všeobecně známo, že v literárních textech jsou zcela jiné možnosti zacházení s gramatickým časem. Některé z těchto možností se autorka pokusila systematicky analyzovat, a to: z hlediska modálních významů a funkčních možností neuzuálně užitých časo-vidových forem; z hlediska mluvčího ke zmiňované skutečnosti (většinou fiktivní), která je do jisté míry dána jednáním v čase fiktivních postav příběhu a různou modalitou, jež se promítá do vyprávěného; z hlediska recipienta s ohledem na ty faktory, jež vedou ke stejnému/odlišnému vnímání této skutečnosti mluvčím a adresátem.

Citově aktualizované gramatické tvary slovesné (takto se projevují při transpozicích času, vidu a modu), a rovněž lexikální jednotky vyjadřující samy o sobě citovost (emoce) jako například štěstí/neštěstí, láska/nenávist, smích/pláč aj., a také modální částice jsou nosné pro emocionálně motivované aktualizace a spolupodílejí se na kontextové expresivitě. Co se týče výrazových jednotek neslovesných, jež samy o sobě mohou být nositeli citového (emočního) obsahu, je třeba zdůraznit, že často - jak ukazují analyzované příklady - vstupují do promluvy jako jistý předěl, narušují neutrální kontext. Díky nim, jak se domníváme, dochází k další organizaci textu v perspektivě právě neuzuálně používaných časo-vidových forem; obdobně si počínají slovesa pocitová, slovesa vnímání apod. (srov. str. ...вообразите, что...). Jak správně diplomantka podotýká (viz dílčí závěry zejména 5. a 6. kapitoly a tvrzení na str.105-106) „obraznost a velká míra expresivity kategorie slovesného času při vyjadřování přenesených časů je způsobená tím, že vztah mezi momentem promluvy a dějem je velmi nestálý a v důsledku toho je neskutné určit předěl mezi např. přítomností a blízkou minulostí, ale i přítomností a blízkou budoucností.“ Tím se vlastně znovu potvrzuje do značné míry obecně přijímané tvrzení (viz mnohé filozofické koncepce, učení církevních otců, ale i jazykovědců, např. Kurylowicze), že plnost budoucího a minulého času lze pocítit jen v přítomnosti. Tak například A. Surožský říká, že jen přítomnost (мгновение) je důležitá; ve vypjatých životních situacích, kdy člověk jakoby ztratil minulost a budoucnost je nejistá, je důležitá jen přítomnost. Srov. také známý výrok z Bible (Kazatel): „všechno má určenou chvíli a veškeré dění pod nebem má svůj čas“, který má univerzální (obsahovou i časovou) platnost.

V dané souvislosti nám vychází, že do budoucna je třeba se zaměřit především na ta slovesa, která takovou přítomnost reflektují, a zkoumat, jak je vnímána adresátem i recipientem, zda každá přítomnost, kdy se člověk rozhoduje, co řekne, co udělá apod. bude symptomatická (a do jaké míry) pro budoucnost. S tím souvisejí i valenční možnosti zkoumaných sloves, neboť valence slovesa je v mnohém relevantní pro výběr a závazné užití

pouze jednoho z vidů. V tomto kontextu si pak zvláštní pozornost zaslouží některá slovesa netranzitivní, jež jsou obligatorně rozvíjena v pravovalenční sféře.

Domníváme se, že v rámci dalšího prohlubování autorčina badatelského zájmu by bylo přínosné systematizovat a analyzovat slovesné tvary, jejichž úzus užití připouští pouze jeden z vidů, např.: *Nelíbí se mi to, abys věděl...* nebo spojení s platností částic vyjadřujících zdůrazňování, přisvědčování apod.: *to víš/to víte...; pokud vím...; vždyť jsem to věděl...!; tohle tak vědět...* aj.

Soustředěnou pozornost, dle nás, je třeba i nadále věnovat fantazijním obrazům mluvčího, a to – směřovaným jak do minulosti, tak i do budoucnosti. Domníváme se, že právě u nich může docházet, a zřejmě většinou i dochází, ke stejnému časovému vnímání, tzn. že lze je zařadit do stejného časového rámce představivosti, kde však jednotlivé časové body, úseky, děje apod. jsou v jisté časové posloupnosti podmíněné (kdybych..., mohl jsem...; když, jestliže..., můžu). Do kontrastu k nim pak stavíme kontexty, kde bude nutné rozlišovat mezi vzpomínkou a očekávající představou, které rovněž neprobíhají v aktuálním čase, ale obě skutečnosti je možno si „zpřítomnit“ (rekonstruovat vzpomínku lze jen v čase přítomném, stejně tak jako reprodukci očekávající představy provádíme v čase reálné přítomnosti). Nezanedbatelným při takovém nazírání pak bude i vztah času a prostoru.

Velmi pozitivně je třeba ocenit diplomantčinu samostatnost, projevenou při analýze excerpovaného materiálu. Ne vždy souhlasíme s autorčíným vyhodnocováním recipientova vnímání dějů, kontextových skutečností aj. - v některých případech se nám jeví jako poněkud subjektivní. Reprezentativním je i široký záběr teoretické literatury.

V Praze, 12.května 2006

PhDr. Věra Lendělová, CSc.

